

Голові разової спеціалізованої
вченої ради ДФ 04-26-ЮФ
Східноукраїнського національного
університету імені Володимира Даля
доктору юридичних наук, професору
Івчук Юлії Юріївні

РЕЦЕНЗІЯ

**рецензента разової спеціалізованої вченої ради ДФ 04-26-ЮФ
Татаренко Галини Вікторівни, кандидата юридичних наук, професора,
професора кафедри публічного та приватного права Східноукраїнського
національного університету імені Володимира Даля, на дисертацію
Меркулова Павла Юрійовича на тему: «Єдність та диференціація
правового регулювання праці нотаріусів», подану на здобуття ступеня
доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність теми. Доктрина трудового права традиційно розглядає єдність і диференціацію як парну категорію, що пояснює співіснування загального і спеціального у регулюванні праці. Однак перевірка цієї категорії на матеріалі професій із подвійною організаційно-правовою природою у вітчизняній науці здійснена лише частково. Нотаріат є показовим саме тому, що одна професійна функція реалізується у двох правових формах — у межах трудового договору в державній нотаріальній конторі та у формі незалежної професійної діяльності. Це актуалізує питання про межі поширення норм трудового права на кожну з цих форм.

Практичний вимір теми зумовлений тим, що Закон України «Про нотаріат» від 02.09.1993 № 3425-XII детально регламентує доступ до професії та організацію робочого місця, залишаючи майже неврегульованими робочий час,

час відпочинку, умови праці та відповідальність нотаріуса. Правовий режим воєнного стану додав до цього переліку питання безпеки нотаріуса, збереження нотаріальних архівів і кадрового заміщення. Обрання П. Ю. Меркуловим такої теми є науково обґрунтованим.

Структура дисертації та її структурні підрозділи. Дисертація складається з анотацій українською та англійською мовами, списку опублікованих праць за темою дисертації, вступу, трьох розділів, поділених на десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел із 240 найменувань (с. 241–265) і двох додатків (с. 266–268). Загальний обсяг роботи — 268 сторінок.

Композиція роботи логічна, а наповнення підрозділів відповідає завданням, поставленим у вступі. Разом із тим структурний елемент «ЗМІСТ» (с. 13) відображає лише вісім підрозділів із десяти: до нього не внесено підрозділи 1.4 та 2.4, наявні в тексті. Заголовок розділу 2 і в змісті, і в тексті (с. 98) подано з тим самим редакційним спотворенням — подвійним уживанням слова «праці», — тож потребує уніфікації. Розділи не завершуються висновками до розділу, а у Висновках номер «5» ужито двічі (с. 231, с. 233). Ці недоліки є суто редакційними і можуть бути усунені під час технічного доопрацювання рукопису.

За об'єктом і предметом дослідження дисертація належить до галузі знань 08 «Право» і відповідає спеціальності 081 «Право».

Обґрунтованість наукових положень і достовірність результатів. Кількісно джерельна база є достатньою, а нормативний матеріал охоплює як закони, так і значний масив відомчого регулювання нотаріальної діяльності. Найбільш обґрунтованими вважаю такі результати: висновок про те, що посада державного нотаріуса не належить до посад державної служби, а отже, на державного нотаріуса поширюються загальні норми трудового законодавства (с. 31); розмежування правового становища державного нотаріуса як працівника і

приватного нотаріуса як самозайнятої особи (с. 36); характеристику восьми суб'єктивних критеріїв диференціації, які автор пов'язує з особистісними та професійними властивостями нотаріуса (с. 92–95); опис етапів кадрового добору нотаріусів від стажування до реєстрації приватної нотаріальної діяльності (с. 110–119); систематизацію вимог до організації робочого місця приватного нотаріуса (с. 147–151).

Загальні висновки (с. 227–240) не виходять за межі доведеного в основному тексті і кореспондують десяти завданням, сформульованим у вступі.

Наукова новизна одержаних результатів. Робота посідає самостійне місце серед вітчизняних досліджень трудового статусу окремих професійних груп: у ній уперше здійснено цілісний аналіз того, як парна категорія єдності та диференціації працює стосовно нотаріальної професії. До положень, що мають ознаки новизни, належать характеристика нотаріуса як суб'єкта трудового права через вісім ознак (с. 27–36), сім об'єктивних та вісім суб'єктивних критеріїв диференціації (с. 82–95), аналіз кадрового забезпечення праці нотаріусів у вимірі загального і спеціального (с. 98–119), а також дев'ять показників компетентності нотаріуса (с. 194–195). Уточнено понятійний ряд дослідження — насамперед категорію кадрового забезпечення нотаріусів (с. 101) та розширене розуміння охорони праці нотаріуса (с. 141). Поглиблено підходи до формування кадрового резерву в нотаріальних округах (с. 195–197), до впорядкування взаємодії нотаріуса з органами публічної влади (с. 200) і до моральної відповідальності нотаріуса (с. 201–204).

Дотримання академічної доброчесності. Рукопис дисертації та наукові праці П. Ю. Меркулова перевірено на відповідність принципам, закріпленим у статті 42 Закону України «Про освіту». Ознак академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації або фальсифікації результатів не встановлено: текст є оригінальним, положення інших авторів відтворено з посиланням на автора, джерело і сторінку, прямі запозичення виділено лапками, обсяг цитування є

помірним і не порушує вимог академічної доброчесності. Раніше оприлюднені власні статті використано відкрито, з відсиланням до відповідних позицій списку джерел.

Зауваження та побажання. Позитивно оцінюючи роботу загалом, вважаю за потрібне висловити три зауваження.

1. Підрозділ 2.2 побудовано на механічному поширенні норм КЗпП України про робочий час і час відпочинку на приватного нотаріуса, який не є найманим працівником. На с. 131 автор, посилаючись на статтю 50 КЗпП України, стверджує, що «за загальним правилом» для нотаріусів встановлюється нормований робочий час тривалістю до 40 годин на тиждень, і в тому самому абзаці зазначає, що на практиці йдеться про ненормований робочий день. Обидва твердження є юридично неточними: стаття 50 КЗпП України адресована роботодавцеві щодо найманого працівника, а ненормований робочий день — це правовий режим, з яким пов'язане право на додаткову відпустку, а не опис фактичного навантаження. Так само норма статті 53 КЗпП України про скорочення тривалості роботи напередодні святкових, неробочих і вихідних днів встановлює обов'язок роботодавця, а не право самозайнятої особи; натомість положення про таке скорочення викладено на с. 136–137 без посилання на цю статтю.

Викликає заперечення й теза про обов'язковість паперового обліку робочого часу нотаріуса у журналі або таблиці (с. 135), наведена без посилання на будь-яку норму. Водночас найважливішу спеціальну норму — про тривалість прийому громадян приватним нотаріусом не менше п'яти годин на день і п'яти робочих днів на тиждень — подано із загальним застереженням «відповідно до вимог законодавства», без зазначення акта, статті чи пункту (с. 132). Таким чином, слід було б визначити, які саме норми глав IV і V КЗпП України, на його думку, застосовні до приватного нотаріуса безпосередньо, а які — лише в порядку аналогії.

2. Конструкція «моральної відповідальності нотаріуса» та «презумпції правильного та належного нотаріуса» (с. 201–204) залишилася нерозробленою і призводить до змішування моральних та правових категорій. Автор констатує відсутність правового механізму притягнення нотаріуса до моральної відповідальності та пропонує визначити види такої відповідальності, санкції й повноваження відповідних суб'єктів, тобто фактично надати моральній категорії юридичної форми, однак не називає ні складу правопорушення, ні органу, ні процедури, ні санкції. На с. 202 автор спершу оцінює твердження про кваліфікацію порушень правил професійної етики виключно як дисциплінарних проступків як не зовсім правильне, а наступним реченням сам доходить того самого висновку.

3. Тема, об'єкт і предмет роботи є трудовправовими, проте ключові теоретичні конструкції першого розділу перенесено з іншої галузевої науки. Дефініцію критеріїв диференціації (с. 81) побудовано на позиції А. В. Скоробагатька, сформульованій, як зазначає сам автор, «на прикладі диференціації пенсійних правовідносин», та на ознаках К. В. Федчишиної, перша з яких прямо вказує, що «на їх основі встановлюються особливості у правовому регулюванні відносин **у сфері соціального забезпечення**». Так само на с. 64 і 79 як аргумент щодо праці нотаріусів двічі відтворено цитату, у якій ідеться про єдність і диференціацію правового регулювання відносин у сфері соціального забезпечення. Автор не пояснює, чому критерії, вироблені для розмежування пенсійних правовідносин, придатні для диференціації трудових, і не перевіряє їх на матеріалі інституту трудового договору чи трудової правосуб'єктності.

Наслідком є зміщення предмета в підсумкових положеннях. Підрозділ 1.1, названий «Нотаріус у системі суб'єктів трудового права», відкривається не характеристикою суб'єктного складу трудових правовідносин, а тезою про систему соціального захисту та соціального забезпечення населення (с. 23);

нотаріальну діяльність послідовно віднесено до соціальної сфери (с. 43, 53, 83); підрозділ 1.4 завершується висновком про необхідність віднести нотаріусів «до осіб, які надають саме соціальні послуги та виконують соціальні завдання від імені держави» (с. 96), а у вступі практичне значення результатів заявлено, зокрема, «для розвитку положень науки соціального права», з переліком навчальних дисциплін «Право соціального забезпечення» і «Соціальне забезпечення» (с. 21). Цей висновок є юридично неточним: вчинення нотаріальних дій не охоплюється поняттям соціальної послуги в розумінні статті 1 Закону України «Про соціальні послуги» від 17 січня 2019 року № 2671-VIII, за яким соціальні послуги — це дії, спрямовані на профілактику складних життєвих обставин, подолання таких обставин або мінімізацію їх негативних наслідків. Крім того, він суперечить власному розмежуванню автора, за яким нотаріус є суб'єктом трудового права (с. 41). Прошу здобувача пояснити, за якими ознаками критерії диференціації у праві соціального забезпечення є придатними для диференціації правового регулювання праці, та уточнити, у якому значенні він вживає поняття «соціальна послуга» стосовно нотаріальної діяльності.

Наведені зауваження є дискусійними і почасти рекомендаційними, стосуються окремих положень роботи і не впливають на позитивну оцінку дисертації загалом.

Подана до розгляду праця П. Ю. Меркулова становить самостійне завершене наукове дослідження, у якому одержано нові обґрунтовані результати, що в сукупності розв'язують конкретне наукове завдання науки трудового права. Роботі властива внутрішня цілісність, її положення спираються на достатній нормативний і доктринальний матеріал, пройшли апробацію та оприлюднені у фахових виданнях; здобувач дотримався принципів академічної доброчесності.

З огляду на викладене вважаю, що дисертація відповідає вимогам, установленим для кваліфікаційних наукових праць на здобуття ступеня доктора філософії, зокрема Порядку, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, і Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40, а її автор — Меркулов Павло Юрійович — заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри публічного та приватного права
Східноукраїнського національного

університету імені Володимира Даля

Галина ТАТАРЕНКО

06 серпня 2026 року